

העליה

בגנט היו משרדי "מרכז הגולה", מוסד שנוהל ע"י ישראלים, בעיקר חיילי בריגדה, שטיפל בהעלה ארצה של פליטי השואה, ובעיקר בנושאי "בריוחה" - עליה לא-לגלית. אחת השיטות לאפשר עליה הייתה על ידי "כפילים". מאחר וארגון ה"בריוחה" חייב גיוס כח אדם באירופה, מספר חיילי בריגדה נשארו שם ובמקומם הוחזרו ארצה פליטים. הייתי אמור לעלות כך גם אני.

בסביבת עיר אַנטוּוֹרְפֶן שבבלגיה הושכרה וילה עם גן גדול. שם רוכזו כמה עשרות אנשים האמורים לעלות ארצה במקום פעילי ה"בריוחה". לשם הסיעו גם אותי. במשך מספר ימים קיבלנו שם הכשרה ואימון אשר צריכים היו להפוך אותנו דומים לחיילים בריטיים. הבריגדה פורקה כבר מנשק, לקראת פירוקה הכללי, ולכן לא היה צורך באימוני נשק. עיקרי הלימוד היו בהכרת דרגות הצבא הבריטי וסימניו החיצוניים השונים, אימוני סדר, ותירגול הפעולה החשובה ביותר בצבא בריטי - קבלת Pay - המשכורת, שבצבא של הוד מלכותו היא הדבר המסובך והטקסי ביותר. אימונים אלה היו מסובכים למדי כי הצבא הבריטי ביצע את פקודות ת"ס בקצב מוזר ביותר ובאיטיות רבה. הורגלנו גם טוב יותר למדים שלנו, זווית חבישת הכומתה וניקוי החגור.

אחרי שלושה ימים הופיעה אצלנו קבוצת חיילים, אותם היינו צריכים להחליף. כל אחד מהם בחר את ה"כפיל" המתאים והדומה לו במידת האפשר. אני הייתי מראש מיועד להחליף את דב שנקל, חבר נאות מרדכי, אשר היה ביחד עם אריה במחלקה הגרמנית של הפלמ"ח. היו כנראה גם זוגות אחרים, קבועים מראש כמוני. במשך מספר שעות ישבתי עם דב ולמדתי את עיקר תולדות חייו, את מקום הולדתו, את פרטי הקיבוץ שלו, את פרטי משפחתו ויתר האנשים הקרובים לו, ועוד פרטים רבים.

אחר כל התלאות שעברתי עד כה היה זה כמו חלום לשבת ברכבת, במדי חייל בריטי, עם תעודות מעבר Pass על שמי. השתדלנו לא לדבר בינינו פולנית, שמא יש בקירבה אנשים שעלולים להבין אותנו. מדי פעם ניסיתי את העברית שלי, אבל רוב הזמן נסענו בשתיקה מוחלטת. הייתי המום ונפחד ולא זכור לי הרבה מהנסיעה הזאת, פרט למקרה משעשע אחד.

באחת התחנות נכנסו לאכול ארוחה ב-NAAFI שהיא מין שק"ם בריטי. לפתע נכנסו לאולם שני חיילי בריגדה אחרים. עוד לפני שהספיקו לראות אותנו העריך אריה שאחד מהם הוא "חייל" כמוני. שני החיילים ניגשו והתיישבו איתנו ואחרי שעשינו היכרות אמר אחד מהם, בהצביעו על חברו: "אתם חושבים שזה חייל?". על זה ענה אריה, בהצביעו עלי: "ואתם חושבים שזה חייל?". את המשך הדרך כבר עשינו ארבעתנו ביחד.

הנסיעה הסתיימה בגֶנֶט - עיר בלגית גדולה. הלכתי ברחוב כשמסביבי חנויות פתוחות, אנשים שקטים מתהלכים, בנינים שלמים ללא סימני פגיעה מלחמתית. אחרי פולין וגרמניה נראה לי הדבר לא ממש. גם קשה היה לי להאמין שאוכל להתרגל ל"חיים נורמליים" כמו אלה של האנשים בבלגיה.

הבעיה היחידה הייתה שדב היה קורפורל (רב"ט) וזה עלול היה להקשות במידת מה עלי. התחזות לחייל בריגדה פשוט הייתה עוד קלה יחסית, אבל רב"ט היה מחוייב באחריות ומילוי תפקידים נוספים.

מאנטוורפן חזרנו ללילה אחד לקסרקטין בגנט. שם לכל אחד מה"כפילים" הוצמד חייל אחראי. השותף או המשגיח שלי היה ממוצא תימני בשם יוסף, בחור גבוה ורזה, שרק בקושי הצלחתי להידבר איתו אנגלית-עברית לסירוגין.

מפעל ה"כפילים" היה ידוע כללית לקציני הבריגדה, אך הם הקפידו להתעלם מהפרטים ולא הכירו את האנשים המחליפים. הדבר בא לביטוי כאשר באחת מתחנות הדרך הקצין הממונה על קרונות המטען האישי החליט להציב את קורפורל שנקל כאחראי לאחד מקרונות המטען. יוסי, האחראי שלי, מיהר להתייצב בפני הקצין והודיע לו בהכנעה שקורפורל שנקל לא יודע עברית ויתקשה עליו למלא את התפקיד. הדבר הסתדר בלי בעיות.

מגנט יצאנו ברכבת צבאית מיוחדת דרך כל צרפת לעיר הנמל טולון שעל חוף הים התיכון. שם בפעם הראשונה בחיי ראיתי דקלים וגם קניתי ואכלתי תאנים ירוקות טריות. בחודש יוני הם לא היו עדיין בשלות במיוחד והתאכזבתי קשות.

בטולון עלינו לאניה של הוד מלכותו HMS Devonshire. שיכנו אותנו בירכתי האוניה בערסלים התלויים שורות - שורות באולם גדול. חלק מהחיילים גוייסו גם לעבודות נקיון, כמו שטיפת הסיפון, אך אני בתור מש"ק הייתי פטור מעבודה.

אחרי מספר ימים הגענו לפורט סעיד שבמצרים. שם הוכנסנו שוב לקסרקטינים והמתנו יומיים. רבים מחיילי הקבוצה ארגנו טיול לפירמידות אך לשם יתר הבטחון הוחלט שהכפילים לא יצאו מהמסגרת השגרתית. אריה נשאר איתי מתוך סולידריות והלכנו לטייל בעיר, המזורה כל כך בעיניים האירופיות.

כעבר יומיים הובלנו מפורט סעיד למחנה El-Quassasin בו נשארנו כשבוע ימים, ללא מעש. היה זה מחנה הפרוס על קילומטרים רבים של מדבר חול, שכבישים רבים עברו לאורכו ורוחבו. בערך כל קילומטר או שניים היה מחנה אוהלים וצריף מטבח - חדר אוכל. כל חמישה קילומטר מתקן NAAFI - השק"ם הבריטי, כל עשר קילומטר - בית קולנוע.

הייתה זו תקופה של "השבת השחורה", המבצע הגדול שבמהלכו הבריטים חיפשו בכל הארץ נשק ועצרו פעילי המחתרות היהודיות. לפי דעתם של חיילי הבריגדה העיכוב בחזרתנו נגרם בגלל הנעשה בארץ ולכן הם ניסו לנקוט בפעולות מחאה שונות.

כמו בכל מקומות הבידור בממלכה הבריטית, כך גם כאן בקולנוע, היה נהוג שלפני ההצגה מנגנים את ההמנון "אל מלך נצר" God save the King כשכל הנוכחים עומדים על רגליהם. באחת ההצגות, על מנת להראות את המחאה של חיילי הבריגדה, הוחלט לא לקום בעת נגינת ההימנון. היו באולם גם חיילים אחרים - הודיים, אוסטרליים ואנגלים. אלה קמו כמובן, אך הקבוצה הגדולה יחסית של חיילי הבריגדה המשיכה לשבת. נגינת ההמנון הופסקה ואחרי זמן מה נכנסו לאולם כעשרים "כלניות" - שוטרים צבאיים בריטיים, בעלי הכומתות האדומות, ונעמדו מסביב האולם. הוחל בנגינת ההמנון מחדש ובליט ברירה קמנו גם אנו, חיילי הבריגדה. כך הסתיימה המחאה באל-קססין.

כעבור שבוע שוב העלו אותנו על משאיות והובלנו לעיר איסמעיליה שלשפת תעלת סואץ. משם נסענו ברכבת ארצה. את בקורת הגבול בין מצרים וארץ ישראל, שהייתה אז בשליטה הבריטית, עברנו ברפיח. האנגלים דאגו שחיילי הבריגדה המשתחררים לא יעבירו ארצה נשק בחפציהם והביקורת הייתה קפדנית. הסמל הבריטי שבדק את חפצי אמר לי: You are lucky, corporal, you are going home "אתה בעל מזל, רב"ט, הנך הולך הביתה". חשבתי לעצמי - "אילו ידעת באיזה חוסר בטחון אני נוסע לאותו הבית העלום".

הרכבת הביאה אותנו לתחנה ברחובות. כאן קיבלנו את המשכורת אחרונה, בטקס הבריטי המסורתי - התייצבות לפני החשב - הצדעה - קבלת שטר של חמש לירות א"י - הצדעה - סיבוב 180 מעלות בקצב משולש, - הצדעה - יציאה. את הכסף, אגב, נאלצתי להחזיר - הוא היה שייך

לדב שנקל. ברחובות העמיסו את קבוצת ה"כפילים" לאוטובוס. כאן נפרדתי מיוסף וזמנית גם מאריה.

האוטובוס הוביל אותנו לקיבוץ נען. הנסיעה הייתה בסודיות רבה, נאמר לנו להוריד כומתות ובעוברינו בעיר להתכופף בכדי שלא יראו חיילים באוטובוס אזורי. בנען שוכנו באוהלים גדולים. שם המתינו לנו בגדים אזרחיים וגם צלם, אשר הכין תמונות לתעודות זהות. עד להכנת התעודות עבדנו מספר ימים בקיבוץ, בעיקר בעבודות בנין. אכלנו בחדר האוכל של נען ושיבחנו מאד את האוכל, שנראה לנו מגוון וטעים אחרי האכילה הצבאית ב"מסטינגים", כלי האוכל הצבאיים המלבניים, מפח מגולוון.

לבסוף נאספנו שוב לאוטובוס והובלנו לתל-אביב - הפעם כאזרחים לכל דבר. הביאו אותנו לבנין ועד הפועל של ההסתדרות - בנין יפה בגן ברחוב אלנבי, פינת יהודה הלוי, מקום בו היום מתנוסס בנין המשביר לצרכן. שם קיבלתי את תעודת הזהות שלי החדשה וסכום קטן של כסף ושולחתי "לחופשי".

נסעתי באוטובוס לרח' קרן קיימת - היום שדרות בן-גוריון. בדירתם של זאב ותמר המתין לי כבר אריה. כעבור כמה שעות הגיעו גם ואצק-זאב וגרטה-תמר, והגיעה גם דודתי קטאכה שגרה אז בדירתם. המפגש היה מרגש. תחילה ניסו כולם לחקור את קורותי, אך לסיפורים מלאים יותר הגענו רק אחרי ימים או שבועות אחדים. תמר טמפל הייתה עובדת סוציאלית במקצועה. במשך שעות ארוכות ישבתי איתה בשדרות קק"ל וסיפרתי. אינני יודע האם יצאו אז ממני כל חוויות המלחמה, אך היא דווקא ידעה לדובב אותי ולשחרר

לפחות חלק מכל שעבר עלי, במיוחד בתקופת המלחמה, בגטו ובגרמניה. זאב לאומת זאת היה פעיל בצד הארגוני של הטיפול בי. הוא הלך איתי למוסדות וסייע להוציא את כל אשר הגיע לי אז בתור עולה חדש - כלומר מיטת ברזל, מזרון, וכלי מיטה וסכום כסף זעום. כמובן שאת המיטה לא לקחנו אך קיבלנו תמורה כספית במקומה. במשך מספר חודשים התגוררתי בבית של זאב ותמר. היה זה בית מוזר למדי. הם היו "בית ראשון במולדת" לכל קרובי משפחה. תחילה גרה שם סטאכה, במקביל לכך גם אני ובשלים יותר מאוחרים בן-דודי - ולדק עם אשתו סלה.

תעודת הזהות הראשונה

זאב עצמו עבד במוסד הסתדרותי כלשהו. מאוחר יותר התגייס לצה"ל והיה לקצין בחיל האוויר. הדירה הייתה גדולה יחסית ומלבד המשפחה - זוג טמפל, הבן אריה ("הקטן") ואנו הנקלטים היו עוד שני חדרים לדיירי משנה. מאוחר יותר התברר לי כי המצב היה הפוך, והדירה

השתייכה כנראה ל"הגנה" ומשפחת טמפל שמשה כחזית הסוואה לפעילות מחתרתית שהתנהלה שם. בשני החדרים ה"שכורים" כביכול גרו באופן קבוע או זמני אנשים פעילים ב"הגנה", שהעדיפו לא לבלוט יותר על המידה בתקופת המנדט.

הייתה זאת עדיין תקופה ללא טלוויזיה, ללא מזגנים וללא מקררים חשמליים. את הקרח לארגזי קירור קנינו מדי פעם מעגלה משוכה בחמור שעברה בשדרות, וכך גם נפט לתנור בישול. בערבים כל החיים התנהלו במרפסות של הבתים והאנשים הכירו את שכניהם שמצד השני של השדרה, וידעו רכילות עליהם, תוך הסתכלות בלבד.

בזמן שהותי בדירתם של זאב ותמר אירעה ההתנגשות במלון המלך דוד בירושלים, ובעקבותיה הוטל בכל הארץ עוצר, הידוע בתולדות היישוב כ"העוצר הגדול". השוטרים הבריטים עברו מבית לבית בתל-אביב, ובדקו את כל הגברים. גם אני הובלתי, ביחד עם כל הגברים שבבית, לבנין המשטרה בו נחקרתי על זהותי.

בזמן שחרורנו קבלנו הוראה, שבכל מקרה ששואלים על דרך עליתנו ארצה, יש להסביר שעלינו באנית "חנה סנש". לא ידעתי מדוע, אך גם לא שאלתי. אך כאשר אמרתי לקצין המשטרה הבריטי שחקר אותי, שעליתי באניה "חנה סנש" הוא פרץ בצחוק גדול. לא הבנתי את סיבת שמחתו, אך כאשר חזרתי הביתה הוסבר לי, כי "חנה סנש" היתה אניה מעפילים שהבריטים תפסו רק אחרי שכל המעפילים ירדו ממנה והתפזרו. לכן לכל אלה שעלו ארצה בדרך לא דרך, והיו כאלה אלפים רבים, נאמר לספר שעלו ב"חנה סנש", אניה קטנה בה נמצא בקושי מקום לכמה מאות מעפילים.

בחברה המשפחתית שלנו. בשנת 1938 התחתנה עם
הנריק בלמוט, בעל חנות אופנועים. רק בארץ, כשפגשתי
עם סטאכה בחתונה של ענבל

את בעלה, שממנו בינתיים נפרדה, נודע לי שאבא
הזמין אצלו אופנוע עבורי. זאת אמורה הייתה להיות
מתנה שלי לסיום התיכון. אני מאד מעריך את התעוזה
של אבא. כי אופנוע הוא בעיני רכב מסוכן שלא הייתי מעז
לתת במתנה לילד שלי.

עם פרוץ המלחמה סטאכה עברה לברה"מ ומשם
עלתה ארצה כמלווה לקבוצת ילדים המוכרת כ"ילדי
טהרן". היא חיה כל חייה בתל-אביב וזמן רב עבדה
במוסדות תרבות, בהם זכתה להערכה רבה.

בשבילי סטאכה הייתה, במידה מסויימת, תחליף

לאט-לאט יכולת להתחיל לסכם את קורות המשפחה
הנותרת שלי. מהמשפחה הענפה לא נשארו רבים;
בני-יורק היו הדודים אולק וטוניה, אחות אמי, עם בנם
יורק. בשוויץ גרו הדודים היפק וזוסיה עם בתם לולו. אגב,
כאשר נסעתי פתאומית מגיילינגן, ניתק הקשר שלי עם
סטאכה בחתונה של ענבלהדוד היפק שמעבר לגבול. על מנת
שלא ידאג לי, כתבתי לו גלויה מגנט ובה הסברתי
שנסעתי ל"זוכמיר" (זוכמיר באידיש פירושו - "חפש
אותי"). מובן שלא יכולתי לכתוב לו שאני עולה ארצה
כחייל בריגדה. הגלויה לא עזרה והיפק, שלא הבין את
הנרמז, חיפש אותי בדאגה רבה עד אשר נודע לו שאני
נמצא בארץ.

פרט לאלה, היו בארץ אריה, זאב ותמר עם בנם אריה
"הקטן" וכמובן סטאכה. יתר בני המשפחה נספו בשואה.
מדור הורי סטאכה, האחות החורגת של אמי, הייתה
היחידה בארץ. את אביהן, הסבא אדולף, לא הכרתי. הוא
התחתן תחילה עם סבתי אנה, לה נולדו שתי בנות -
טוניה ואניאלה - אימי. אחרי מות אשתו התחתן שנית, עם
גוסטה, אחות חורגת של אשתו הראשונה, שילדה לו בת
- סטאכה, שרה בשמה העברי.

סטאכה נולדה בצ'נסטוכוב וגדלה שם, אך לפי
הסיפורים הייתה בת פראית ולא ממושמעת. לכן ההורים
שלחו אותה בנעוריה לווארשה, לבית אחותה אניאלה,
אימי. היא גרה בביתנו ולמדה בבית הספר התיכון הקרוב
לבית, בו למדה אחר כך גם אחותי הלה. כל זה ידוע לי
מסיפורים, כי בתקופה זו הייתי עוד ילד קטן מאד ולא
זכורה לי התקופה בה סטכה גרה אצלנו.

בתום לימודיה סטאכה חזרה לצ'נסטוכוב ועבדה

לאמא. היא עזרה לי הרבה בקליטה בארץ, סייעה להשלים את הביגוד וציוד אחר שלי, הדריכה אותי בכל הקשור עם צורת החיים כאן, ואפילו הסבירה איך נהוג בארץ לחזר אחרי בחורות. בסגנון חייה היא הייתה "פולניה" בדומה לאלה שמוצגות בתוכניות הבידור, אך הייתה משכילה ובעלת סמכה בענייני תרבות. מדי שבוע נפגשה עם חברות למשחק קלפים, אבל גם הלכה הרבה לקונצרטים ולתיאטרון, וקראה ספרים בשלוש או ארבע שפות. נהגתי לבקר אצלה בתל-אביב מדי כמה חודשים ותמיד התעניינה מאד בכל הנעשה במשפחתי. נדמה לי שגם הילדים שלי - עלס, אסא וענבל אהבו אותה מאד. סטאכה שמחה מאד על הולדת נינה - דנה, אך כבר לא הספיקה לראות אותה לפני מותה ב-1991.

עוד בהיותי בתל-אביב יצרתי קשר עם משפחת הרטגלס, ידידים של הורי. פולק הרטגלס היה עורך דין פעיל ב"ציוניים כלליים", מהקבוצה של יצחק גרינברויים. למעשה רק בגלל הידידות איתו אבא קנה "שקל" והצביע להסתדרות הציונית. פולק הרטגלס ואווה אישתו הספיקו עוד לברוח מווארשה ולעלות ארצה, אחרי שפולין נכבשה על ידי הגרמנים. אחרי תקופה קצרה בקיבוץ אושה הם עברו לירושלים ואני נסעתי לבקר אותם שם. הרטגלס עשה איתי סיור יסודי ביותר בירושלים ובמיוחד בעיר העתיקה. הוא התמצא שם מצויין וקיבלתי ממנו הדרכה ממצה, אך לצערי לא נשאר לי ממנה הרבה בזיכרוני, כי הייתי עוד "ירוק" בארץ, וגם לא היה לי רקע מספיק בכדי להבין את משמעות האתרים בהם ביקרנו. נדמה לי שהתרשמתי יותר מהנסיעה באוטובוס לירושלים ומשפע אבנים וסלעים בדרך. נזכרתי אז באגדה, אותה קראתי

עוד בגילינגן. היא מספרת שאחרי שאלוהים ברא את העולם, שלח מלאכים לפזר את הנוף על כדור הארץ. הם לקחו בשקים גבעות, נהרות וסלעים ופיזרו אותם במקומות שונים בעולם, אגם שם, גבעה שם, נהר שם. בעוברם מעל ארץ ישראל נקרע פתאום השק עם האבנים וכולם נפלו כאן. באגדה זו נזכרתי בשנית, כשעשינו סיקול באזור הטרסות שמעל להבות הנוכחית.

בביתם של תמר וזאב ביליתי את ראש השנה תש"ז, אבל מיד אחר כך נסעתי לקיבוץ להבות. בתקופת המנדט הבריטי קבוצות המיועדות להתישבות התארגנו במקומות שונים במרכז הארץ, בהמתנה למקום התישבות קבע מתאים. התארגנות כזו צויינה כקיבוץ "במושבה". גם קיבוץ להבות היה עדיין "במושבה", לא הרחק מכרכור, במקום בו נמצא כעת המוסד החינוכי של עין שמר, אך חלק מהחברים חיו כבר באזור התישבות הקבע, האחזות "על הגבעה" - גבעת להבות שמעל המקום הנוכחי.

בלהבות התקבלתי ל"אורחות". הדבר לא היה פשוט כי מצב העבודה לא היה טוב במיוחד, וכפי שסיפרו לי אחר כך, בשיחת החברים היו רבים שהסתייגו מקבלתי. כנראה בכל זאת גברה הרוח ה"ציונית", במיוחד בהיותי ניצול השואה, הגטו וכו', וסוכם על קבלתי.

כשהגעתי ללהבות עדיין קראו לי בשמי הלוועזי "יאנק", אך כאן החלטתי על הסבת שמי ליוחנן. למרות שחברים אחדים, ובעיקר אריה וגילה, ניסו לפנות אלי עוד בשם הישן, החלטתי פשוט לא להגיב על פניה כזו, כאילו אין זה שמי. וכך הצלחתי להרגיל את כולם לשמי העברי. את שם המשפחה הסבתי מאוחר יותר, כבר בראשית המדינה, ואחרי החליפו את שמם גם יתר ה"טמפלים" שבארץ.

- מגדל המזרח של היום, והייתי גם הדייג הראשון. אבל זה כבר שייך להיסטוריה. והשאר יסופר בתולדות קיבוץ להבות הבשן.

כעבור מספר שבועות ב"להבות-כרכור" הוחלט להעביר אותי להאחזות להבות שבגליל. הייתה זאת נסיעה מסובכת, אותה עשיתי ביחד עם אברהם אנזל ובהדרכתו. יצאנו באוטובוס אגד מהתחנה בכביש שליד עין שמר ונסענו תחילה לטבריה. שם עברנו לאוטובוס של חברת "שרות החולה" אשר הוביל אותנו לראש פינה. שוב עברנו לאוטובוס בו הגענו סוף סוף לקיבוץ עמיר. בזמן הזה לא היה עדיין כביש המוביל ללהבות, ורק דרך עפר שהובילה מעמיר, דרך הכפר הערבי סלחיה. לכן הוקמה בעמיר כעין תחנת מעבר לבאי להבות. אחד המחסנים הועמד לרשות חברי להבות וכאן עמדו כמה מיטות עבור עוברי אורח ולטרקטוריסטים מלהבות. למחרת בבוקר יצאנו עם טרקטור הנהוג בידי יעקב כהנא, כשאברהם'ל ואני רכובים על היצול מאחור. הגענו ללהבות שעל "הגבעה" בדיוק לארוחת הבוקר, כשהמקומיים, כ-15 במספר, מקבלים אותנו ב"אאא...." גדול. תחילה שוכנתי ב"נוקטה", המגדל הדו-קומתי העומד עוד היום על הגבעה, ששימש כמבנה בטחון ומחסן הנשק. מאז אני בלהבות.

ועוד הערה - יש לי כמה "זכויות ראשונים" בלהבות הבשן: ביחד עם יעקב ניר היינו השומרים הראשונים בשטח, בו נמצא כעת הישוב. לא היו עוד מבנים כל שהם ואנו שמרנו רק על פיגום יסודות של הצריף הראשון, שבינתיים פורק, ועל ארגז הכלים של הבנאים, וכמובן זה על זה. היה זה יום שוק בחלסה - קרית שמונה של היום, והערבים שירדו מהגולן עם בהמותיהם לשוק, הסתכלו בהתפעלות על שני היהודים, עם מקלות בידיהם, העומדים בשדה ריק.

הייתי גם הראשון שחפר יסודות לבנין הראשון בלהבות